

NOVOTNY TIHAMÉR

„Vagyok, aki vagyok.” Kinek kell?

Németh Gyula képzőművészetéről

Egy olyan alkotót kívánnék a figyelem középpontjába állítani, akit nem könnyű, sőt alig-alig, csak áttételes információkon keresztül lehet elérni és behatárolni a ma már oly fontossá váló Világháló oldalain, felületein. A YouTube-csatorna azonban kivétel, ott Németh Gyula féltucatnál is több, a klasszikus keresztény teológia, a 20. századi gondolkodók, valamint a kortárs irodalom és zene idézeteit, a performanszt, helyspecifikumot, térberendezést, a legkülönbébb mechanikai, mozgató, anyaghasználati, fizikai és világítási effektusokat, a fluxusszerű nyitott műtárgyértelmezést használó, alkalmazó kísérleti filmjével találkozhatunk.

Roppant érdekes egy olyan személyiséget bemutatni, egy olyan egyéniségről beszélni, értekezni, akiről elsőre nem az jut az eszünkbe, hogy ő egy művész! Hanem az, hogy íme, egy ember, akinek koherens világnézete, világszemlélete, teológiai esztétikája, életfilozófiája, vagyis megalapozott vizuális nyelvezete, észlelési, érzékelési és érzékkeltési logikája, valamint tánthatatlan küldetés-, illetve kibillenthetetlen meggyőződéstudata van. Németh Gyula sokoldalú, mégis monomániás alkotó. Hiszi, hogy a jó mű nem pusztán kifejezés, hanem felmutatás is egyben. A tökéletes lét nem a létezésben, hanem Istenben keresendő. Bár a műalkotás a tökéletlen létezés kifejeződése, eredete, gyökere a tökéletes létezés ideájából származtatható. Ezért a torzítás nem a tudatos rontás, a személyes romlottság, az alanyi eltévedtség és szívbéli eltévelyedtség summázata, hanem a néző valódi élményhez, igaz szembenézéshez juttatásának lelki és formai indoklása.

Bár Németh Gyula nem készült művésznek, ám miután a frissen érettségizett 18 éves fiatalember egy számára unalmas munkahelyen belső készítésre lemásolta magának Rembrandt *A tékozló fiú hazatérése* (1669) című festményét, megértette és megérezte, hogy erre a pályára született. Persze a kötelező stúdiumok sem maradtak el. 1985-ben szerzett diplomát matematika–rajz szakon a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán, majd 1987 és 1991 között a Magyar Képzőművészeti Főiskola művészstanár képzésén folytatta tanulmányait Szabados Árpád növendékeként. Mestereinek, szellemi iránytűinek a hódmezővásárhelyi Fodor Józsefet, Németh Józsefet, illetve a már említett, szegedi születésű Szabados Árpádot tekinti. De nagy hatással volt szemléletére, gondolkodására a világhírű Szalay Lajos (1909–1995) grafikusművész is, akivel (saját közlése aszerint) a Vigadó Galériában rendezett 1984-es kiállításán találkozott, s közel négyórás felejtethetetlen beszélgetést folytatott rajzról, művészetéről, felelősségről, belső fegyelemről és szabadságról.

Németh Gyula 1989-ben tagja lett a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének, 1990-ben az Ajkai Grafikai Műhelynek, 1992-ben pedig a Magyar Képző- és Iparművészek Szövetségének, majd később kapcsolatba került a Magyarpolányi Nemzetközi Művészteleppel is. Személyiségét, egyéniségét, gondolkodásmódját jobban megérthetjük, ha tudjuk róla, hogy 35 éven keresztül tanított is. Pedagógiai pályája szorosan összefonódott alkotói életútjával. Tudniillik 1987 és 2022 között a budapesti Szerb Antal Gimnázium tanára volt, ahol a vizuális kommunikáció, a vizuális nyelv és a kreatív gondolkodás fejlesztése állt oktatói munkájának központjában. Személyes közlése, szakmai életrajza szerint tanári tevékenységét nem pusztán technikai képzésként értelmezte, hanem a látás, az érzékelés és az önálló gondolkodás formálásaként. Sőt, 2000 és 2004 között párhuzamosan a Kommunikációs Főiskolán is oktatott vizuális kommunikációt.

Németh Gyula számára tehát létformává vált az állandó kísérletezés, a dolgokra, jelenségekre, problémákra történő természetes és folyamatos rákérdezés; az állandó harc a megmereve-

dés, megcsontosodás, megkövültség ellen. Műveiben visszatérő módon a néző élményhez juttatása érdekében a pillanat, a folyamat, a performansz fontosságába kapaszkodva a határozottságot bizonytalansággá, a bizonytalanságot pedig határozottsággá változtatja. Ötleteivel úgy lüktet, áramlik, „vitorlázik” a végső és a változó, a statikus és a dinamikus, a befejezett és a folyton-folyvást új és új lehetőséget kínáló, a lezárt és az eleven vonalak, felületek, formák, illetve gondolatok között, mintha ez lenne a világ legszükségyszerűbb és legtermészetesebb dolga.

Egy nekem szánt szakmai összefoglalójában, életrajzában írja a következőket: „Képzőművészként és filmalkotóként több évtizede következetesen a vizuális gondolkodás mélyebb rétegeit, a percepció működését, valamint az anyag, a tér, a fény és az idő egymásra hatását kutatom. Műveim – legyenek azok *grafikák, festmények, plasztikák, kinetikus mobilok* vagy *kísérleti filmek* – nem narratív történeteket mesélnek el, hanem érzéki, gondolati és tapasztalati teret hoznak létre, amelyek a befogadót aktív jelenlétre hívják. (...) Képzőművészeti munkásságomban visszatérő témák a befogadottság és kívül maradottság viszonya (ezért kaptam a Derkovits-díjat 1992-ben), a liminális – minőségi – átmenetek, valamint az emberi lét belső feszültségeinek és archetipikus formáinak megjelenítése. 2009-ben állítottam ki nagyméretű munkáimat [az alsó-ausztriai] Mistelbachban, itt mutattam be először az *Eleven felületek és eleven vonalak* című performanszomat, majd elkezdtem készíteni a mobilszobraimat. Plasztikáimban és mobilalkotásaimban gyakran használok ipari, talált anyagokat – vasat, fémalkatrészeket –, amelyek a *Totemek a gépkorból* hívószavú sorozatomban rituális és szimbolikus jelentéshordozókká válnak. (...) Az elmúlt években egyre hangsúlyosabban fordultam a film felé, amelyben a képzőművészet nyelvét a mozgókép időbeliségével és a zene strukturális szerepével kapcsolom össze. Első rövidfilmem, a »*Vagyok, aki vagyok.*« *Kinek kell?*¹ 2020-ban elismerésben részesült a Vasfilm Fesztiválon. Azóta több kísérleti és meditatív kisfilmet készítettem. Rendszeres alkotótársam Durkó Zsolt Tamás operatőr. Közös munkáink (...) a percepció, a csend, az anyag és az idő viszonyrendszerét vizsgálják. (...) Filmjeimben és installatív gondolkodású munkáimban a zene nem illusztrációként, hanem belső szervezőelvként jelenik meg.”²

Kortárs zenei inspirációi között szerepelnek többek között Arvo Pärt, Morton Feldman, Dukay Barnabás, Grensó István, Szemző Tibor, Miklós Szilveszter, Durkó Zsolt, Ittész Gergely, John Cage, Alfred Schnittke és Lera Auerbach művei. Alkotásaiban a csend gyakran aktív, formáló elemmé, teremttőtárrá válik: nem hiányt jelöl, hanem táguló belső teret hoz létre. Németh Gyula úgy tartja, hogy munkássága kisarkítva a képzőművészet és a kísérleti film határterületén helyezkedik el, amely következetes, meditatív és reflektív módon vizsgálja az emberi létezés vizuális és szellemi dimenzióit.

De szűkítsük tovább az anyagi, technikai és műfaji köröket, s legyünk még konkrétabbak Németh Gyula alkotásainak meghatározásánál, csoportosításánál. Bár az eddigi életmű feldolgozása épp csak elkezdődött, az alapirányok azért jól kirajzolódnak. Találunk itt pasztellel, szénrel, egyes technikával rajzolt, akvarellal, akrillal festett papíralapú, elképesztően megköhögő, mellbevágóan expresszív figurális képeket; vaslemezekből, fémszálakból, színes textilapplikációkból összekollázsolt, összemontázsolt, hegesztett és/vagy lézerrel vágott sík-, illetve térplasztikákat; statikusan mozgatható súlyos fémszobrokat; többretegű mobilképeket és mobilplasztikákat; folyadékba mártható hálószerű festett drótfégeket; fémszálakkal rajzolt, fémlemezekből képzett emberi arcokat; fából faragott és hegesztett fémekből, drótszálakból megformált, mérsékelten színezett ikonokat, szenteket, mitológiai alakokat; fémekből és textilekből építkező, monumentális méretű „színpadképeket”; fémlemezekből lézervágóval meg-rajzolt-kimetszett áttört portrékat, valamint tondószerű, a kopt kori múmiaképekre emlékeztető realista „halotti maszkokat”; színes és nyers fém-, valamint gépalkatrészekből megkomponált ideiglenes képarchitektúra, vagy inkább talált-tárgy síkplasztika építményekre hasonlító összeállításokat; illetve kísérleti filmeket és videóképeket.

Németh Gyula művészetében, pontosabban kizárólag emberi szituációkkal, léthelyzetekkel, jellemekkel, típusokkal, személyiségekkel, drámákkal, tragédiákkal, torzulásokkal, aber-

rációkkal, szenvedélyekkel, a férfi és a nő kapcsolatával, mitológiai alakokkal, mitologizált szerepekkel foglalkozó, provokatív, ijesztő figuráiban, fejeiben és jeleneteiben valahogy együtt merül fel a tudatalatti világ a zsigeri ösztönökkel, a mélység a tisztulás vágyával. A távoli őskor re visszamatató, atavisztikus, a primordiális, a kezdet kezdetén kialakult tulajdonságjegyek összeolvadnak a modernitás és posztmodernitás újabb és legfrissebb tradícióival és stílusjegyeivel. Az ősképek, a barlangrajzok, az írott történelem előtti korok képi ideái összekeverednek az avantgárd máig ható eleven vizuális mintáival és technikai eszköztárának toposzaival, az art brut nyersesége a szókimondás nyíltságával, egyenességével.

A művész határsértő (vörös vonalakat átlépő) alkotásait látva az embernek valahogy az az érzése, hogy Németh Gyula egyáltalán nem fél megidézni, falra festeni az ördögök, a démonok, az ártó szellemek mindent felperzselő képeit (istenkáromlásnak, szemtelennek tűnő, szokatlan képleteit). Talán azért hiányzik belőle az óvatosság, mert erős, rendíthetetlen bizalommal tekint, épít példaképnek tekintett szellemi elődei és kortársai gondolataira, valamint a szolipszizmuson, a *solus ipse*, a *csak maga az én* öntudatán túlra, egyben véleményem szerint a keresztény világszemlélet szellemi fehér felhőjére, misztikájára, és nooszférájára, az emberi értelem, tudat és gondolkodás titokzatos jelenlétére, földi övezetére.

A már említett „Vagyok, aki vagyok.” *Kinek kell?*³ díjnyertes filmjében többek között Robert Musil (1880–1942) osztrák író, matematikus, filozófus állítását – „az ember általában nem tudja: többnek kell hinnie magát, mint ami, hogy az lehessen, ami” – mintegy ráolvasásképp variálja, szuggesztív módon monologizálja a videó egyik jelenetében. Szó szerint így használva a szavakat: „Az embernek többnek kell hinnie magát, mint ami, hogy az lehessen ami. Az embernek hinni kell, hinni. Többnek kell hinnie magát, mint ami, hogy az lehessen, ami.” Ám ars poeticáját egy Bíró Yvette-nek, Jancsó Miklós forgatókönyvírójának, filmkritikusnak tulajdonított gondolattal is alátámasztja ugyanitt, amelynek jelentésrétegei leginkább Németh Gyula ösztönös művészeti experimentális filmalkotásaira a legérvényesebbek: „A képnek akkor van átütő ereje, ha a kifejezés helyett a felmutatásra képes. Egy kép akkor él, ha az azonnali hangulatban a pillanatnyi ráismeréseknek helyet adó globalításban tud megnyilatkozni.” Ugyanis a jó kép nem leír vagy megmagyaráz egy érzést, hanem elének rakja a valóságot, hogy mi magunk éljük át azt. („Műveld a csodát, ne magyarázd” – írja Nagy László a *Hegyi beszéd* című versében.) Tehát egy mű ereje abban rejlik, ha azonnal, racionális gondolkodás nélkül hat az érzelmeinkre. A nézőben a kép láttán hirtelen ösztönös rá- és felismerések ébrednek, megvilágosodásszerű élmények születnek. A pillanatnyi élmény ellenére a kép egy egyetemes, egész kontextust, egy teljes világot képes megnyitni előttünk. S mindezekhez társul a metafizikai tradicionalizmus nemrég elhunyt magyar képviselőjének, László Andrásnak (1941–2024) az a szabadon idézett és variált „gondolatritmusa”, amely a *Solum Ipsum – Metafizikai aforizmák* című kötetéből származik: „»Vagyok, aki vagyok« (Exodus 3,14). Vagyis: Voltam, aki voltam, voltam, aki vagyok, voltam, aki leszek; vagyok, aki voltam, vagyok, aki vagyok, vagyok, aki leszek; leszek, aki voltam, leszek, aki vagyok, leszek, aki leszek – teljesen önmagam, végtelenül.”⁴

Nincs okom feltételezni, hogy Németh Gyula mást gondolna, mint László András a halálról és a halhatatlanságról, a rendről és a szabadságról, az akarat szabadságáról, az időről és az örökkévalóságról, az emberi lét értelméről, az önazonosság kereséséről, mely vezérlőeszme a neves szerző egyetlen velős aforizmájában sűrűsödik abszolútummá: „Az időtlen örökkévaló az időbeli világ középpontja és uralkodója.”⁵

Ám Németh Gyula a *FÉNY, JÁTÉK, ELMŰLÁS – Performansz a világ első kripton-gyárában*⁶ című kísérleti filmjében továbbépíti teológiai-filozófiai megalapozottságú kortársi arc poeticáját Aquinói Szent Tamás és Szent Ágoston gondolataival is. Tudvalevő, hogy: „A *Summa Theologiae* Aquinói Szent Tamás legismertebb műve. Nem pusztán kézikönyv, hanem a keresztény teológia tudományos rendben való kifejtése. Szerkezete az Istenből való eredés és az Istenhez való visszatérés rendjét követi, amelyet a teológiai hagyomány gyakran *exitus–reditus* sémának nevez: minden Istenből ered, és értelmes teremtményként az ember Istenhez tér

vissza.”⁷ A művész tehát a XIII. század skolasztikusának ebből a művéből citál, hangosan összegez, deklamál hangsúlyos gondolat töredékeket: „A lét és a lényeg a Teremtőben tökéletesen egyesül, megvalósítja lényegét. A Teremtő tökéletes létező Isten. Hiánytalan, Hibátlan, Abszolút lét. Ez a lényege. Minden hiányos lét, létezés belőle következik, hozzá viszonyítható.”⁸

De Németh Gyula ultramodern konzervativizmusába, tradicionalizmusába éppúgy belefér Aquinói Szent Tamás, mint Szent Ágoston (354–430) ókeresztény író teológiája. Jelen esetben az utóbbinak a *Szentháromságról*, azaz annak titkáról szóló, az említett filmből szintén szabadon deklamált látomásos sűrítménye: „Az Atya, nemcsak Isten léte, hanem az emlékezés képessége, ami mindent megőriz, amiből minden ered. A Fiú, nemcsak Isten igéje, hanem az értelem képessége, ami mindent megmagyaráz, amiből minden megvilágosodik. A Szentlélek, nemcsak a kettő közti szeretet, hanem az akart képessége, ami mindent mozgat, amiből minden teremtődik. A Szentháromság misztériuma a Lélek képe. A Lélek képe a Szentháromság misztériuma. Személyesen átélt Isten emberarcú tételekkel.”⁹

A fent említett s összerakott gondolatok rendkívül erős támaszai és sarokkövei Németh Gyula szélsőségesen impulzív, robbanékony, nyers, már-már fékezhetetlen indulatoktól feszülő, expresszív anyaghasználatú, innovatív és intuitív, végső soron igazmondóan őszinte, confiteor (megvalló, kibeszélő, bűnbánó) természetű művészetének, költői hitvallásának, ahol az emlékezés, az értelem és az akarat képességének szentháromságát mintegy átvérzi az élet élésének (átélésének) szigorú etikája. Belső világképe akkor sem esik szét, akkor sem hull darabokra, ha látszólag a földi élet zűrzavarában minden egész eltörött.

A sokféle alcímmel és címvariációban megjelenő *Totemek a gépkorból* jelölésű filmsorozata is mintha ezt a gondolatot támasztaná alá. Tudniillik az alkotói lelemény mint az emlékezés, az értelem és az akarat képessége mindig alkalmas, mindig hajlandó a széthullott szilánkokból, a káosz töredékeiből rögzítetlen tárgykonstrukciókat, fixálatlan síkplasztikákat, rögtönzött fémalkatrész-architektúrákat, absztrakt alapformákból (négyzetekből, körökből, háromszögekből, nyilakból, téglalapokból) spontán kompozíciókat, rituális gerinceket, tengelyeket, nem mérhető mennyiségeket, hanem megismételhetetlen jelenléteket varázsolni. Mert ebben az összefüggésben ami egyszer formát kapott, az megmarad. Németh Gyula szerint végül is: „A totem nem tárgy, hanem szüntelen ébredés, amelyben az idő megpróbálja újra elmesélni önmagát.”¹⁰

JEGYZETEK

¹ In.: <https://www.youtube.com/watch?v=6xVS6qenHHs&t=14s>

² E-mail-ben küldött levél (2026.01.18.).

³ *Uo.*

⁴ *I. m.*, 123. <https://arsnaturae.hu/hu/memoriám-laszlo-andras-1941-2024>

⁵ *Uo.*, 130.

⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=jtRZmepVvk8>

⁷ https://hu.wikipedia.org/wiki/Aquin%C3%B3i_Szent_Tam%C3%A1s

⁸ *Uo.*

⁹ *Uo.*, <https://www.youtube.com/watch?v=jtRZmepVvk8>

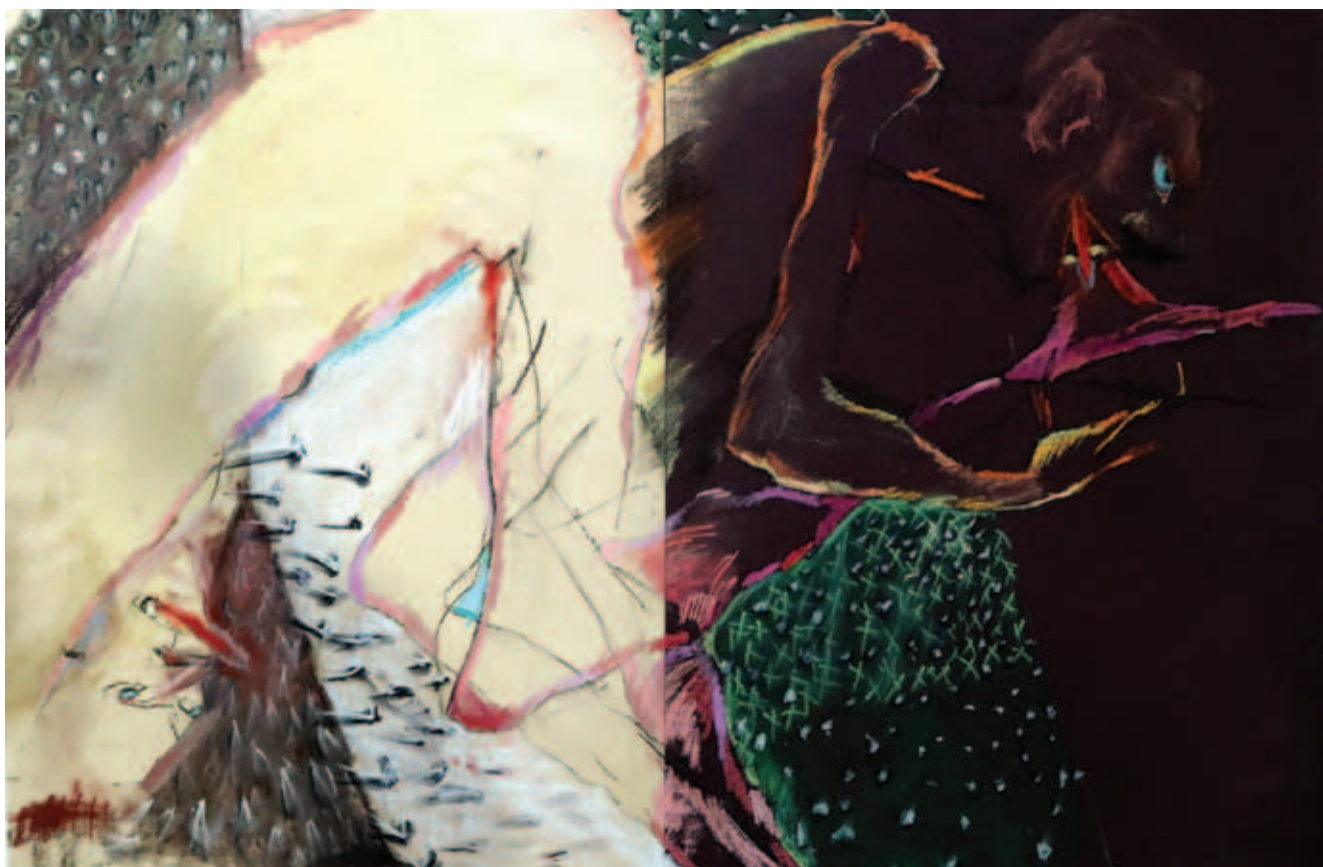
¹⁰ Ez a kijelentés a *Totemek a gépkorból V. – Rituális tengely (C)* című 2025-ös kísérleti filmben tűnik fel. <https://www.youtube.com/watch?v=H9WwRLmINXU>

NÉMETH GYULA, Kívül maradoottság és befogadottság, 1990, pasztell, papír, 100x70 cm

NÉMETH GYULA, Kívül maradottság és befogadottság I–II., (2x) 1991, pasztell, papír, 80x100 cm

NÉMETH GYULA, Kívül maradottság és befogadottság III–IV., (2x) 1992, pasztell, papír, 80x100 cm

NÉMETH GYULA, Kívül maradottság; Befogadottság, (2x) 1992, pasztell, papír, 100x70 cm

NÉMETH GYULA, Kívül maradtottság és befogadottság, 1993, pasztell, papír, 150X150 cm; Kívül maradtottság és befogadottság, 1993, pasztell, papír, 160x150 cm

**NÉMETH GYULA, Emlékezet I., 2009, vegyes technika, papír, 100x70 cm;
Belső rezgés, 2013, akril, papír, 100x70 cm;
Kritikus állapot I-II., (2x) 2009, pasztell, papír, 100x70 cm**

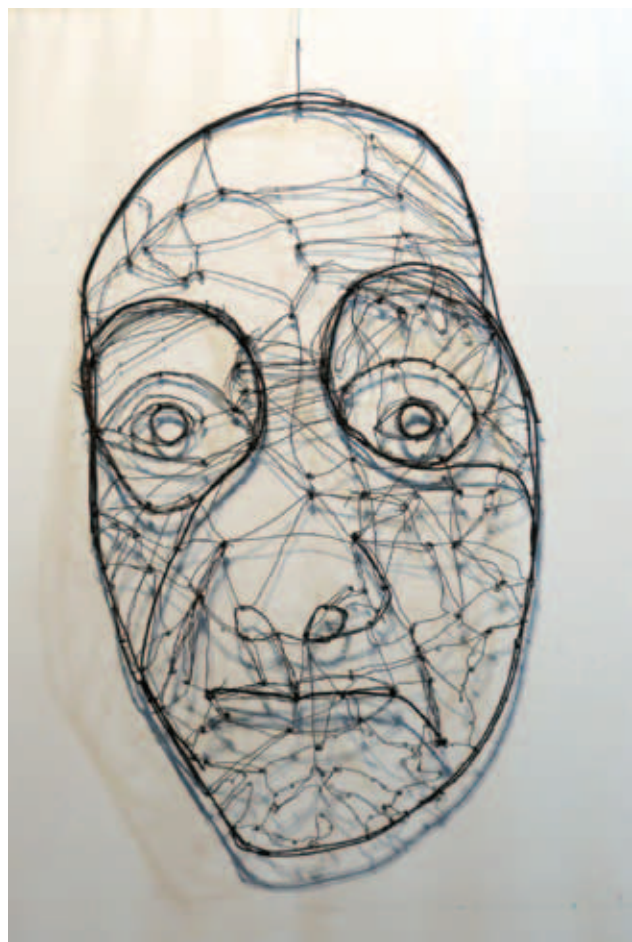
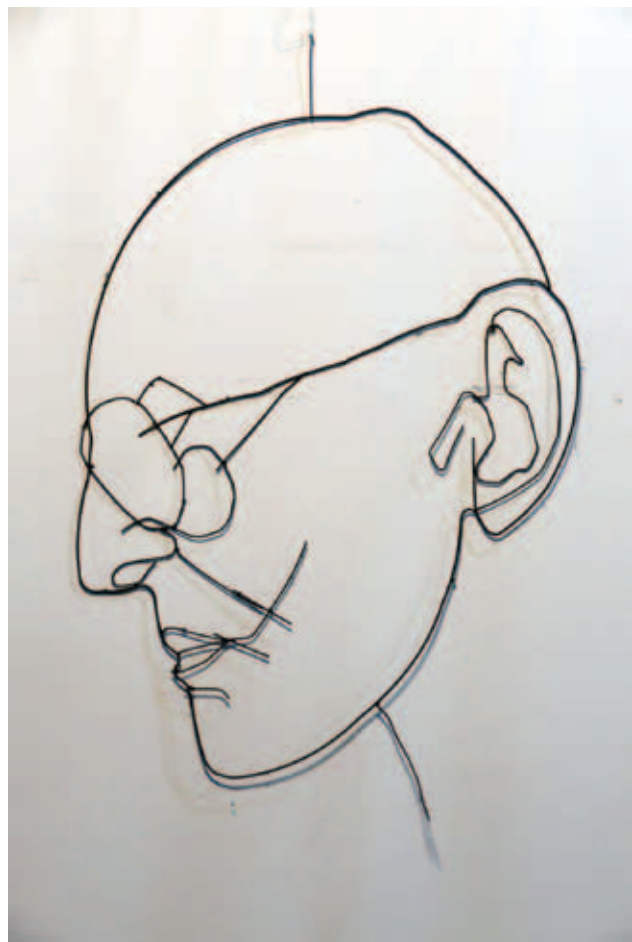
NÉMETH GYULA, Emlékezet II., 2011, vegyes technika, papír, 100x70 cm

**NÉMETH GYULA, Kívül maradottság és befogadottság, 1993, pasztell, papír, 170X100 cm;
Kívül maradottság és befogadottság, 1993, pasztell, papír, 170X110 cm; Összekapcsolt magány;
Totemek a gépkorból (A test mint emlékezet), (2x) 2026, szén, pasztell, papír, 150x100 cm**

NÉMETH GYULA, Eleven vonalak, eleven felületek, 2013, vas, vegyes technika, 60x40x35 cm (részlet)

◀ NÉMETH GYULA, Drótfej, 2014, vegyes, technika, drótrajz, 100x70 cm; Fej-fragmentum, 2014, drót, lemez, 100x70 cm; Primordiális fej I-II., (2x) 2014, vegyes technika, drót, 100x70 cm

NÉMETH GYULA, Az arc, amely visszánéz, 2025, akvarell; Sebezhető jelenlét, 2025, vegyes technika, (2x) papír, 70x50 cm; A tekintet, amely bennem folytatódik; A tekintet súlya, (2x) 2013, akril, papír, 100x70 cm

NÉMETH GYULA, Oidipusz, 2024, vegyes technika, fa, lemez, drót, 100x70x25 cm ►

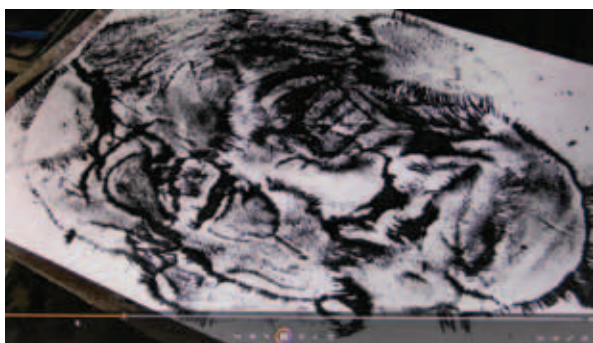

NÉMETH GYULA, „Vagyok, aki vagyok”, 2020, vas, 70x50x10 cm

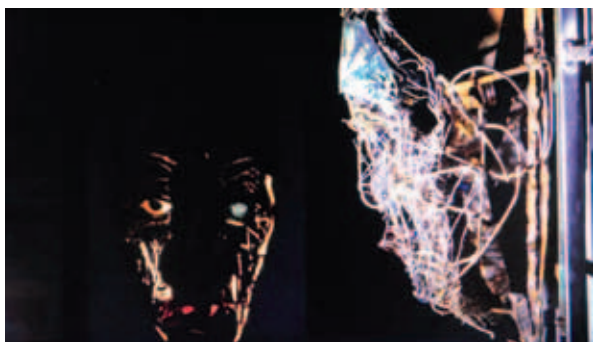
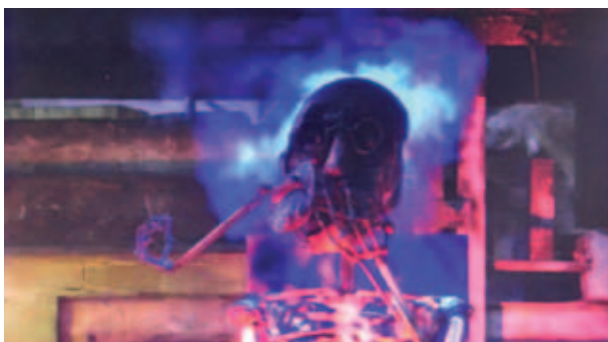
◀ NÉMETH GYULA, Primordiális fej I–VI., (6x) 2025, vas, átmérő 30 cm

NÉMETH GYULA, „Vagyok, aki vagyok.” Kinek kell?, 2020 (részlet a videófilmből, 1–2.)

NÉMETH GYULA, Eleven felületek, 2021 (részlet a videófilmből, 1–2.)

NÉMETH GYULA, FÉNY, JÁTÉK, ELMÚLÁS, Performance a világ első kriptongyárában, 2023 (részlet a videófilmből, 1–4.)